

GYVIEJI ARCHYVAI

Žemės ūkio rateliai Lenkijos okupacijos metais

XX a. tarpukary Lenkijos okupuotoje Pietryčių Lietuvoje, buvusiame Vilniaus krašte, keliolika metų veikė lietuvių ūkinė organizacija – Lietuvių ūkio draugija (LŪD), turėjusi daugiau kaip 100 skyrių. Deja, ji niekur plačiau neprašyta. Net naujausioji „Visuotinė lietuvių enciklopedija“ t. XXV ją tik pamini. Draugijos Centro Valdybos pirmininkas buvo pedagogas Motiejus Stankevičius, vėliau iš Dargužių kaimo kilęs girininkas Stasys Špokas. Draugija kaimuose steigė jai pavaldžius padalinius – žemės ūkio ratelius. Apie vieną tokių ratelį, veikusį Kijutiškių kaime (Vydenių seniūnija), rašėme „Merkio krašto“ 2019 m. rugsėjo 3 d. Nr. 66. Tačiau Mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos rankraštyne 65 fonde yra informacijos dar apie porą dešimčių mūsų rajono kaimuose ilgiau ar trumpiau veikusių pažangų ūkininkavimą diegusių ratelių. Pateiksime šių kaimo ūkinės kultūros sambūrių veiklos apžvalgą...

Barčiai (bylos 9, 21/1-3, 39a, 83/5). Žemės ūkio ratelis įsisteigė 1928 m. kovo 28 d., o Vilniaus vaivadija jį legalizavo (pripažino) 1929 m. balandžio 17 d. Pirmaisiais metais buvo 62 nariai. Iš pradžių rateliui priklausė net 6-ių sodžių ūkininkai: Barčių, Pavainikių, Vydenių, Ulbinų, Dainavos ir Palkabalio. Ratelio valdybos pirmininkas buvo Simas Kazlauskas, vicepirmininkas Stasys Kazlauskas, sekretorius Simas Molis, kasininkas Stasys Skliutas. 1928 metų pavasarį ratelis prašė LŪD valdybos 17 maišų trąšų: kalio druskos, salietros, tomamilčių, superfosfato. Trąšas gavo. Tų metų rugpjūčio 12 d. 15 Barčių ūkininkų norėjo nusipirkti kreditan 71 kriausių ir 110 obelių sodinukų.

Ž. ū. ratelio nariai 1929 m. įsteigė kooperatyvą „Vienybė“ – jis veikė nuo rugsėjo 11 d. Steigėjai: P. Molis, J. Demšė, P. Skliutas, S. Kazlauskas, S. Molis ir kiti. Kooperatyvo valdybos pirmininkas buvo Petras Skliutas, sekretorius Jonas Demšė, išdininkas Vincas Kazlauskas. Taryboje buvo Petras Karaciejus, P. Molis, J. Poškus, S. Molis, mokytoja P. B. Šičkaitė ir P. Šadreika. Krautuvės vedėjai: Jonas Demšė, Jonas Tamulevičius, Petras Poškus.

Ratelio veikloje aktyviai reikiškė „Ryto“ draugijos mokytojas Feliksas Molis. Jis yra vadovavęs kooperatyvui, 1929 m. kovo 17 d. prašė LŪD valdybos kuo skubau į

Varėnos geležinkelio stotį atsiųsti vagoną (300 pūdų) šiaudų gyvuliams šerti, nes per itin lietingą ir šaltą 1928 m. vasarą daugelis mūsų krašto ūkininkų mažai sukaupe šieno ir šiaudų, o tai skaudžiai atsiliepė gyvulių šėrimui 1929 m. žiemą ir ankstyvą pavasarį. Mokytojas 1931 m. iš Barčių išvažiavo. „Ryto“ mokytojas yra dirbęs Mergežeryje, Šklėriuose, Rudnioje prie Skroblaus, Barčiuose, Giraitėje prie Matuizų, Kaziliuose (Dieveniškų valsč.), Ramakonyse (Varenavo valsč., Baltarusija), vėliau Naniškėse (1940 m., Šalčininkų r.). Po II pasaulinio karo senuką nušovė „miško broliai.“

1929 m. balandžio mėn. ratelis domėjosi lubino sėklomis, prašė draugijos duoti pievines akėčias ir drapaką (spyruoklines akėčias) su plūgu. Gruodžio 8 d. susirinkime perrinkta ratelio valdyba; pirmininku išrinktas S. Kazlauskas, sekretoriumi Pr. Molis.

LŪD valdyba 1930 m. pradžioje nutarė Barčiams skirti veislinį kuilį, o kovo 29 d. jiems į Varėnos gelež. stotį išsiųsta 500 kg dobilų sėklos. 9 barčiškiai 1931 m. dalyvavo daržovių auginimo konkurse. Jono Demšės 1931 m. birželio 17 d. prašymu LŪD birželio 19 d. į Varėnos gelež. stotį išsiuntė rateliui dėžę runkelių ir pomidorų daigų. Liepos 1 d. ratelis prašė kažkurio kunigo, LŪD valdybos nario, tarpininkauti bent dėl 1000 zl paskolos su

atitinkamu vekseliu. LŪD pirmininkas S. Špokas rugpjūčio 26 d. pakartotinai parašė Jonui Demšei užsimokėti už gisonų – betoninių žiedų šuliniams – formas ir kitus įrankius, be draugijos žinio paimtus iš Kamorūnų ž. ū. ratelio. Barčių ratelio valdybą sudarė Juozas Ščenulevičius, Vincas Molis ir Pranas Molis. Ratelio valdybos sekretorius M. Žarkauskas 1931 m. lapkričio 27 d. neva valdybos vardu skundėsi LŪD valdybai, kad Jonas Demšė su padėjėjais Petru Skliutu ir Motiejumi Karlonu vagoną gauto cemento sunaudavo savo gisonams lieti. 1931-1933 m. ratelis naudojosi iš LŪD gauta arpa, kuliama mašina ir drapakais, 1933 m. balandžio 22 d. Petro Karaciejaus vardu į Varėnos gelež. stotį atsiųsta 400 kg cemento.

Ž. ū. ratelio kooperatyvui priklausė pieninė. Ją steigti imtasi 1930 m. Vienas iš iniciatorių – Jonas Demšė. Pieninė valdyba išrinkta 1931 m. vasario 20 d.; jos pirmininkas – P. Karaciejus, vicepirmininkas S. Kazlauskas, išdininkas J. Poškus. Pienininkas – Kalesninkų miestelio gyventojas Antanas Budėnas. Pieninę atidaryti norėta kovo 15 d. Tačiau net nepradėjusi veikti pieninė subankrutavo. Kaimiečiai A. Budėno atsisakė. Atsigavusioje pieninėje pienininku kurį laiką buvo kooperacijos kursų baigęs Jonas Tamulevičius. Paskui pieninėje, kaip ir kooperaty-

ve, sutiko dirbti Veronika Mišūnaitė. Deja, ir jai nebuvo lengva. Mergina 1931 m. birželio 28 d. skundėsi Draugijai, kad Barčiai nori ją išprašyti, „netgi mirtimi grasinama per laišką be parašo.“ Norėta pieninę perkelti į Vydenius. LŪD valdyba 1933 m. vasario 23 d. nutarė suteikti 1500 zlotų paskolą be nuošimčių dvejiems metams su sąlyga, kad Draugija turės teisę kontroliuoti pieninės veiklą. Tačiau jau 1933 m. rugpjūčio mėn. Barčiuose pieninės nebėlo. Jos veiklą perėmė Čepelinų pieno bendrovė „Garšas.“

Nors ilgainiui Barčių rateliui priklausė ir mažiau kaimų, tačiau jo narių skaičius padidėjo. Antai 1934 m. jame buvo 98 nariai. Tais metais buvo surengti morkų, burokų ir pomidorų auginimo konkursai.

Butvidonys (b. 5/2, 25, 39a, 83/5). Ratelis vadinosi „Dirva.“ Įsteigtas 1931 m. balandžio 12 d. Valdybos pirmininkas – Bronius Kukė, vicepirmininkas Vladas Sankauskas, sekretorius Juozas Antulis. 22 nariai. Tarp ratelio narių daugiausia žemės – 34 ha – turėjo Adomas Aleksa, mažiausiai – 5,5 ha – Juozas Matulevičius. Tik susikūręs ratelis prašė LŪD veislinio avino ir draskytuvo (drapakų). Ratelio valdyba perrinkta 1932 m. gruodžio 20 d. Pirmininku likęs B. Kukė, vicepirmininkas Juozas Molis, sekretorius Antanas Mikšėnas, knygnešas Bronius Antulis, iš-

dininkas Juozas Antulis. Bėlikę 20 narių. Ratelis tais metais prašęs LŪD įvairių sėklų.

Ratelis 1933 m. norėjo gauti iš LŪD pievines akėčias. Kovo 22 d. prašė sėklų. Pageidavo raudonųjų dobilų, raudonųjų ir geltonųjų pašarinių burokų, valgomųjų morkų, Kopenhagos kopūstų, agurkų, geltonųjų griežčių, turnepų (pašarinių ropių) sėklų. Ratelis sėklų gavo ir 1934 m. Tais metais rudens ratelyje buvo 28 nariai. Valdyba: Antanas Paškevičius, Juozas Molis, Vladas Sankauskas, Juozas Antulis. Ratelis 1934 m. surengė net 19 (?) įvairių konkursų. Pasikeitė ratelio valdyba – pirm. Juozas Molis, sekret. Antanas Mikšėnas – 1935 m. kovo 25 d. irgi nutarė prašyti LŪD sėklų: dobilų, cukrinių bulvių, agurkų. „Visas sėklas prašome siųsti, jei pasitaikys proga, pro Krūminių ar Pošalčių žmones.“ Su sėklomis siųstų kainoraštį, pinigų sumokės gavę sėklas.

Dainava (b. 27, 39a). Atsiskyre nuo Barčių, o paskui nuo Kaniavėlės, savo ratelį „Saulė“ dainaviškiai įsteigė 1931 m. Pirmieji ratelio valdybos nariai buvo Bolius Bruzgė, Jonas Baublys, Kaje-tonas Bruzgė ir Adomas Bruzgelevičius. Ratelio veikloje aktyviai reikiškė „Ryto“ mokytoja Birutė Šičkaitė. LŪD valdyba 1931 m. balandžio 13 d. paaiškino kaimiečiams, kokios yra tais metais

sėklų užsakymo sąlygos ir kainos. Užsakyti buvo galima pašarinių ir valgomųjų burokų, pašarinių ir valgomųjų morkų, griežčių, Briuselio kopūstų, agurkų, žeminių ir vasarinių ridikų, raudonųjų dobilų sėklų. Dainaviškiai 1931 m. dalyvavo konkurse pašariniams burokams ir morkoms sodinti. Ratelio aktyvistas B. Bruzgė rugpjūčio 18 d. prašė LŪD prišūsti 13 statinių cemento ir formą šulinių žiedams lieti: žmonės išsiskirstę į viensėdžius ir jiems būtina reikia šulinių. LŪD pirmininkas S. Špokas 1931 m. spalio 3 d. raštu pranešė B. Bruzgei, jog iš Varėnos gelež. stoties gali atsiumti nusiųstus serbentų ir kitų uogų krūmus. Prašė pranešti, ar jiems sodinti jau iškastos duobės: jeigu jos paruoštos, tai atvažiuos kas nors iš Draugijos centro ir padės pasodinti. Krūmeliai buvo pasodinti.

Dainavoje 1935 m. organizuoti kursai moterims, nors tarp 30 jų klausytojų buvo ir 3 vyrai. Vilniaus-Trakų apskrities valdžia leido kursus rengti spalio 10-21 d. Dainavoje, o spalio 21 d.-lapkričio 7 d. Mikalčiūnuose. Skaityta 12 paskaitų apie kiaulių ir paukščių auginimą, melžiamųjų karvių priežiūrą, kopūstų rauginimą, mėsos perdirbimą, apie linus ir kt. Tačiau paskaitininkė Elena Gudolaitytė gavo pastabą iš LŪD valdybos, kad Dainavoje paskaitoms buvo parinkusi per mažą butą ir per mažą laiką – vos 1 val. – skyrusi vienai paskaitai. Todėl Mikalčiūnuose pas Bernatavičių vienai paskaitai skirti 2-4 valandas. Kaimiečius reikėtų praktiškai pamokyti, kaip pasidaryti obuolių vynu, išsivirti marmelado, kaip sūdyti mėsą, pasidaryti dešrų ir kt.

Bus daugiau

Vytautas Valentinas ČESNULIS

Naujos knygos

Vytauto Valentino Česnulio „Kūrybos taku“

V. V. Česnulis

Leidykla UAB „Ciklonas“ neseniai išleido naują mūsų kraštiečio, žinomo žurnalisto, redaktoriaus ir istoriko, ilgamečio „Merkio krašto“ bendradarbio, šių metų vasario 14 dieną sulaukusio gražaus 85-erių metų jubiliejaus, Vytauto Valentino Česnulio knygą „Kūrybos taku“...

Kaip naujosios solidžios (375 puslapių apimties) knygos pratarėje rašo jos autorius, „knygai atrinkti visi rašiniai yra spausdinti periodiniuose leidiniuose“ (taip pat ir „Merkio krašte“), bet kai kurie „truputį pagedaguoti“, „šen ten“ kai kas pridėta, kai kas nubraukta.

Daug V. V. Česnulio parašytų straipsnių šioje knygoje, paremtų gausiais ir tiksliais archyviniais šaltiniais su iliustracijomis, yra apie Varėnos kraštą bei to krašto ir visos Lietuvos labai nemažai nuveikusius žmones: „Varėna Lietuvos valdovų raštuose“, „Jie gynė Lietuvos laisvę. Varėnos krašto kariai“, „Augusto Stasėlio siūlyta rašyba“, „Pirmirštas Varėnos krašto šviesuolis“ ir kiti.

„Kūrybos taku“ – toli gražu ne vienintelė V. V. Česnulio parašyta ir išleista knyga istorinė bei kraštotyrene tematika. Bene žinomiausios iš jų: „Iš Varėnos II parapijos ir Vilniaus arkivyskupijos istorijos: prisiminimai“ (2006 m.), „Senoji Perlojos bažnyčia“ (2006), „Moliadugnis ir jo apylinkės“ (I leidimas – 2007, II – 2008), „Varėnos krašto šauliai 1919-1940“ (2008), „Perlojos bažnyčios“ (2008), „Poringė apie Mergežerio sodžius“ (2011), „Varėnai 150 metų“ (2012), „Senoji Varėna – 600“ (2014), „Tarp ežerų ir girių: Girežerio kaimo istorija“ (2016), „Merkinės cerkvė“ (2019) ir kitos, taip pat daug straipsnių paskelbta periodikoje.

V. V. Česnulis viename savo straipsnyje, šių metų sausio 2-ąją publikuotame Lietuvos žurnalistų sąjungos internetinėje svetainėje, yra parašęs, kad jį vadina „Varėnos krašto metraštininku“ („Vytautas Valentinas Česnulis: „Vadina mane Varėnos krašto metraštininku“, www.lzs.lt, 2021 01 02).

Ir tai yra tikra tiesa.

